

stilaan achter dat ik nogal redelijk naïef reageer op datgene wat andere mensen merkwaardig of bijzonder vinden. Ik vind bijna niets gek. Ik breng ook nooit bewust dingen aan omwille van het effect of omwille van het feit dat ze gek zijn.”

Waar komt die gelatenheid, die rust vandaan? Uit uw Groningse afkomst?

“Groningers staan in Nederland bekend als hele nuchtere mensen. Maar ik heb niks met Groningen te maken. Ik zou overal even makkelijk en plezierig kunnen wonen als in Nederland. Ik ben volstrekt niet gebonden aan deze streken. Ik heb te maken met mensen, en die zijn overal even mooi en even ellendig.”

En nooit verbazingwekkend?

“Nee. Natuurlijk is niet alles even gewoon. Ik maak wel een onderscheid tussen hoogtes en laagtes, tussen gemene en aardige mensen. Maar ik verbaas me er niet over. Of ik schrik er niet van. Geraak er niet door teleurgesteld. It’s all in the game.”

Het raakt U allemaal niet?

“Jawel. Tuurlijk raakt het me persoonlijk wel. Kijk, als je met mij praat dan heb je een vat vol tegenstrijdigheden voor je... Ik vind me niet op over de dingen omdat dat altijd zo’n gedoe is en je daar zo ontzettend veel energie mee verliest. Maar dat wil natuurlijk niet zeggen dat ik nooit huil of lach. Integendeel. Als ik regisseur word ik regelmatig verrukt of teleurgesteld. Dat kan niet anders, want het gaat toch om de overdracht van gevoelens bij regisseren. Maar ik heb wel een grote ingebouwde afstand, denk ik. Wat niet altijd zo gezond is, hoor.”

Uw buien van depressiviteit zijn bijna berucht...

“Die depressiviteit heeft bijvoorbeeld te maken met het werk. Als het slecht gaat. Dat kan mij absoluut onderuit halen; dan wil ik niet meer, word ik overal bang voor. Denk ik: nou hebben ze me door, krijgen ze in de gaten dat ik niets kan. Het zijn van die ogenblikken waarop je er niet uit komt, geen oplossingen vindt voor de problemen. Daar kan ik diep van in de put zijn. Mijn hele wereld stort dan in mekaar.”

Tien jaar lang heeft U les gegeven aan kandidaat-speldocenten. Wat deed U daar precies?

“Speldocenten zijn mensen die in het welzijnswerk of in het onderwijs ‘vormende activiteiten verrichten door middel van drama’. Dus we deden veel toneelstukjes,

improvisaties, rollenspel, en dat soort dingen. Een hoop gehannes.

Ik heb daar altijd een beetje een merkwaardige, kritische rol in gespeeld. Ik had er nogal veel over te vertellen, maar zat tegelijk met een hoop scepsis over die opleiding. Die vormende doelstellingen waren immers niet altijd terug te vinden in de manier waarop er werd gewerkt. Als je mensen moet leren hun eigen ik te ontdekken door ze eerst min of meer onder druk te zetten, dan heeft dat alleen maar tot gevolg dat je hele brave en gehoorzame mensen kweekt, die dingen gaan doen die ze eigenlijk niet kunnen.

Toen in Amsterdam die opleiding werd gekoppeld aan de regieopleiding heb ik beide nog een tijdje gecombineerd, maar toen ben ik er definitief mee gestopt. Uit de groep mensen die ik les gaf zijn nu Mark Timmer en Lidwien Roothaan als beloftevolle regisseurs komen bovendien, bijvoorbeeld.”

Mnouchkine

Na het lesgeven bent U dan met de winkel begonnen...

“Kijk, het verhaal is zo – het wordt een beetje vervelend – dat ik in 1977 de ziekte van Hodgkin kreeg. Als je kanker hebt word je in Nederland uit het pensioenfonds geschopt, enzovoorts... Enfin het komt erop neer dat ik me gevangen voelde in het onderwijssysteem en dat vond ik een ongezonde werkbasis. Dus besliste ik om er mee te stoppen. Op de vraag wat ik dan moest doen kwam op een goeie dag het antwoord: hee, een theaterboekwinkel lijkt me wel wat...”

Tegelijk bent U dan ook in het meer professionele theater terechtgekomen. U had natuurlijk al een ruime regie-ervaring.

“Ja. Je kunt zeggen dat ik al zo’n twintig jaar met theater bezig ben; sinds ’78 of zo wat professioneler, vóór die tijd binnen het theateronderwijs. Voor mezelf heb ik het gevoel dat het goed was dat ik die langzame route gevolgd heb. Daardoor juist maak ik het soort theater dat ik nu maak; ondanks de uitermate verschillende soorten theater en de uiterlijke vormverschillen zijn het – zegt men – toch wel typische Ritsema-voorstellingen. Er komen daarin toch een hele reeks dezelfde dingen terug. Dat heeft te maken met – ja, misschien heeft die kanker er ook wel wat mee te maken – met het feit dat ik begonnen ben met professioneel theater op een moment dat mijn persoonlijkheid en mijn ambitie om regisseur te

worden me niet meer dwars zaten. Ik ben begonnen theater te maken toen het eigenlijk niet meer zo erg hoefde. Als ik eerder was begonnen was ik waarschijnlijk heel vaak op mijn bek gegaan. Ik heb mezelf beschermd door in het onderwijs heel lang te blijven oefenen.

Op die manier heb ik ook een bepaalde foute wijze van werken vermeden. Wat je vaak ziet bij jonge regisseurs met een gebrek aan persoonlijkheid is dat ze dat gaan compenseren in de omgang met de spelers: het generaaltje spelen en het leiding geven of zo. Dat soort behoeftes had ik niet. Ik werkte op mijn manier: rustig, vriendelijk, aardig, soms kwaad, soms schreeuwen, soms huilen,... maar met moed en verstand veel dingen uitproberen en uitzoeken, niets te gek vinden, aan theaterwetten geen boodschap hebben, plezierig werken met mensen die zich goed voelen, want dat geeft toch optimale mogelijkheden om... om – en nou ga ik iets belangrijks zeggen – om vormen of een toon of een mededeling te vinden die je niet van tevoren bedacht hebt. Ik hecht er vreselijk aan om met het stuk en de mensen en mezelf iets te vinden wat we samen op het spoor komen. Ik hecht niet aan de dingen die ik thuis kan verzinnen want die weet ik al. Ik hecht ook aan sterke persoonlijkheden als acteurs. Ze moeten straight kunnen spelen, niet veinzen en geen flauwekul verkopen.

Hoe je een stuk of een thema moet doen of spelen, ja... daar krijg je ‘cadeaus van’, zeg ik altijd. ‘Cadeaus’ zijn dingen die je niet van tevoren weet en die je ziet gebeuren in de repetitiefase. Daarvoor moet je een klimaat van absolute openheid hebben. En dat is denk ik een van mijn weinige goeie kanten: dat ik alles onder ogen wens te zien en altijd erg eerlijk te werk ga. Je moet niet narrow, stijf, bang, hatelijk tegen elkaar worden, maar in alle openheid van geest steeds blijven doorwerken. Vroeg of laat komt er dan wel een oplossing voor elk probleem. Ik veins niet tijdens repetities. Ik lieg niet dat iets goed is om iemand te stimuleren.”

Ik neem aan dat je met zo’n houding niet bij alle gezelschappen aan het juiste adres bent.

“Natuurlijk niet. Het ouderwetse toneelspelen is een grote veinzerij, een grote valse illusie waar mensen als kleine kinderen in willen geloven. De decors zijn er van karton, de acteurs zijn er marionetten. Ik wil mensen zien. Dat is de noodzakelijke voorwaarde voor theater maken vandaag: realisme voorstellen op het toneel